

זה לא יכול להיות

חנוך ברטוב*

הנשיא, פרופ' אוריאל רייכמן,
ידידי, פרופ' אמנון רובינשטיין ורעייתו,
רבתיי המלומדים, קהל נכבד,

מן המפורסמות הוא שבכנס־כבוד מעין זה, אלה הבאים לפאר ולרומם את בעל השמחה – במקרה זה חתן הגבורות, כלי מלא תורה ומעשים נכבדים, משפטן נודע בשערים, פובליציסט רב השפעה, וסופר שפריחתו המאוחרת מכחישה את ציון יום הולדתו – נוטים להרבות דברים על עצמם. וכמה שלא נזהיר עצמנו מראש, סובב הולך הרוח, ואל עצמנו שב הרוח.

כך גם אני. בן עשרים ושש הייתי כאשר ראה ספרי הראשון אור. בימים ההם היה מקובל ביישובים שונים, בעיקר בקיבוצים, לארח את מחברו של ספר חדש שעורר תשומת־לב למפגש עם הציבור. הנה כי כן, יצאתי באוטובוס אחד מעין־החורש לחדרה, בשני מחדרה לחיפה, ובשלישי מחיפה לקיבוץ של מזמיניי. בהגיעי לתחנה הסופית, זיהיתי את החבר העומד ומצפה לאורחו הסופר. קומץ הנוסעים מיהר לרדת ולהתפזר, ונותרתי רק אני. זה המקום לגלות כי בעת ההיא הייתי רזה כגפרור, ואת עורי השחום מלידה צבעה השמש שוקולד מריר.

קל היה לראות את מבוכת מארחי לנוכח העובדה שהסופר שלו "הבריז". מבטו חלף אומנם פעמיים ושלוש על פניי, אך הן את הסופר איש הרוח הוא מבקש, ולא אחד כזה! סופו של דבר נקטתי אני יוזמה, ניגשתי אליו ואמרתי:

"חבר, נדמה לי שאתה מחפש את הסופר."

כנאחז בקש, אמר בתחינה:

"ידוע לך מה קרה לו?"
"הנה הוא לפניך. אני האיש."

---

* סופר עברי, חתן פרס ישראל לספרות.

פרצוף מוכה-הלם כזה לא ראיתי מימי. וכמו מעוצמת אכזבתו ממראה הבחורצ"ק הזה – לא בעל צורה, לא מפיק רוחניות, סתם שמנדריק – פלט:

“זה לא יכול להיות!!!”

“דעתי כדעתך, אבל הנה קרה זה שלא יכול להיות, ואני הסופר שהזמנת!”

הודאתי לא שכנעה אותו, ולאורך הערב כולו, גם כאשר דבריי ערבו לאוזני הקהל וכן לאוזניו, המשיך מארחי למלמל:

“זה לא יכול להיות!!!”

הארכתי במשל, ורבים מכם, גבירותי ורבותי, תהו בוודאי: והיכן כאן הקשר לנושא דבריי – הספר “כניסה נפרדת” ומחברו איש-המעלה? הנה הנמשל. שמו של אמנון רובינשטיין מוכר ברבים זה שנים רבות כאחד מבכירי המשפטנים בישראל – מחברם של ספרי-יסוד כ”משפט וקונסטיטוציה במדינת ישראל”. היכרותי שלי איתו הייתה בתחום אחר לגמרי: במשך שנים ליוויתי בשקידה את כתיבתו הפובליציסטית ב”הארץ”, את ספריו הלא-יוריסטיים, את המשדר “בומרנג” שהנחה בימי הזוהר שלפני מגפת המסחור ועוד. כבר לפני שנים לא-מעטות זכיתי ליהנות מידידותם שלו ושל רעייתו רוני. המרצים רבי המוניטין שדיברו בכנס זה היטיבו ממני למנות את שבחיו, ביניהם פעילותו הפוליטית, הקמת “שינוי”, חברותו בכנסת וכהונתו כשר החינוך והתרבות בממשלת יצחק רבין. ילאה עט סופר מלתאר את פעליו.

והנה, בשנת 2005 הגיע לידיי הספר “השמיכה”, אשר מחברו הגדירו כ”סיפורים מחוברים ונפרדים בגוף ראשון יחיד”. אמרו חכמים: “כשאדם נער – אומר דברי זמר”. כלומר, שירים וסיפורים הם סימן-היכר של אדם בצעירותו, לא באמצע העשור השמיני לחייו. מבלי משים שמעתי את עצמי קורא:

זה לא יכול להיות!

אך לא יוצאת שנה אחת, והסופר רובינשטיין מפרסם את הספר “כביש מספר חמש”. ולא מסתיימת שנה נוספת – את “הים שמעליו”. נח לו הסופר הפורה שנה אחת, ובשנת 2009 מופיע קובץ סיפורים נרחב ושונה מקודמיו – “כניסה נפרדת”. וכאותו קיבוצניק שלא האמין כי הגפרור השרוף שירד מהאוטובוס הוא הסופר שציפה לו, אני מוצא את עצמי ממלמל: זה לא יכול להיות!

יכול, ועוד איך יכול!

והמפליא מכל הוא שסופר-מאחר-לפרוץ זה כותב כאיש צעיר, כבשר מבשרם של

ה"פוסטים" לשבטיהם, ובספריו הוא מרחיק את עצמו ש"י עולמות מפרקי חייו העשירים, אשר נזכרו כאן רק ברמז.

בחרתי לדבר על "כניסה נפרדת" ולהתרכז רק בכמה מהסיפורים הבולטים בקובץ מרתק זה. ראשית, מילים אחדות על הסיפור אשר פותח את הספר ונושא את שמו – "כניסה נפרדת". לאישה לא-צעירה, החיה לבדה, יש בדירתה כניסה נפרדת לחדר אשר בימים שמסופר עליהם מיועד להשכרה. היא אישה ליברלית מאוד, וכאשר סטודנט ערבי מבקש לשכור את החדר, היא נענית ברצון, ואפשר כמעט לומר – בשמחה. היא מודעת היטב למשמעות החלטתה, כאילו בכך עשתה מעשה למימוש השקפותיה. אלא שאת הפתיחה מאירת-הפנים מנצחות עד-מהרה חרדות, אמיתיות ומדומות, מפני הדייר שלה. היא סולדת מהמוזיקה המזרחית שהוא משמיע, בין היתר בשעות שבהן "אנשים הגונים" אינם מרימים את קולם; היא חוששת מפני אורחיו הערבים, ובדמיונה היא רואה בביקורים אלה "התארגנויות עוינות"; ובסופו של דבר היא מבקשת מהסטודנט לפנות את החדר, וזאת אף שהיא יודעת היטב כי לא בנקל ימצא הבחור חדר אחר בתל-אביב הלבנה. ערבים אינם רצויים. ברגע האחרון היא נבהלת מעצמה, רצה אחריו ומבקשת שימשיך לגור אצלה, אבל הוא כבר נעלם ואיננו.

בלשון מאופקת מאוד מפנה רובינשטיין את סיפורו של אותו מפגש יהודי-ערבי כלפי המחנה שהוא מן העומדים בראשו – המחנה ה"שפוי", ה"משוחרר מדעות קדומות" – ודמותה של היקית העדינה שוחרת הטוב מיטיבה להצביע על הפחדים העמוקים שבלב כולנו, גם המתונים ביותר.

אגב, זה הסיפור היחיד בקובץ שנוגע בסכסוך הסרטני היהודי-ערבי.

מבין הסיפורים האחרים – שענינם הטבע האנושי, כמיהותיו, אכזבותיו וכן סטיותיו (כמו בסיפור המוזעזע "ימים נוראים") – אתעכב עוד על הסיפור "אהבה אסורה", שבו מעמיק רובינשטיין לתוך עולמה של עמליה בן-נון, פרופסור לספרות כבת חמישים אשר "מופצצת", ניתן לומר, על-ידי סטודנט פרוע, ונגרפת לתוך פרשת-אהבים שנידונה מראש לכישלון. תיאור היענותה החוזרת לתביעותיו ולשגיונותיו של הבחור, שאפילו שמו אינו קבוע, זועק את גודל בדידותה וכמיהתה לאהבה של אישה חזקה ומכובדת זו. כהערת-אגב אוסיף כי יכולתו של רובינשטיין להיכנס לעולמן של נשים מרשימה מאוד. זהו אחד הסיפורים הכאובים והעדינים שקראתי זה ימים רבים.

"סטשק" – סיפור שונה מעיקרו שיש בו מן הפלאי ("זה לא יכול להיות!") – נגע בנימים נסתרות גם בתוכי. המספר הוא ממשותפי הקרב השלישי על כיבוש לטרון, זה שלאחריו הוכרזה הפוגה, אשר הותירה את מובלעת לטרון כקוץ בין ירושלים לתל-אביב עד למלחמת ששת-הימים. סטשק היה אחד העולים שזה אך ניתן להם להיכנס למדינה בת השבועיים, והוא נשלח עם עלייתו להיות לוחם בחטיבת יפתח. הוא היה כבן-שמונה עשרה, בעל כוח גופני רב, ובלט בשתקנותו העיקשת. גם את שמו המלא לא היה אפשר להציל מפיו. לכל השאלות בדבר עברו וגורל משפחתו הייתה בפיו תשובה אחת:

"איך גייס נישט" (אני לא יודע).

בפרק-הזמן הקצר שלפני הקרב האכזרי ההוא נרקמה "ידידות מזורה" בין ה"גחלייץ" לבין המספר, יליד הארץ וחבר קיבוץ: סטשק בעל-הגוף סוכך על הצבר לכאורה "הקטן והחלוש", ואילו המספר, הבקי בהווי הישראלי והפלמ"חי, הנחה את סטשק והקל את קליטתו ביחידה. באותו קרב נפל סטשק, אחד מני רבים, והקשר נותק, בין היתר משום שהמספר לא ידע את שם משפחתו ואת מקום קבורתו.

הארכת בפרטים אלה בשל המפנה הקיצוני המתרחש בחלקו האחרון של הסיפור. חלפו שנים רבות, ופתאום נייער מחדש אצל המספר צורך עמוק לפקוד את קברו של סטשק, חברו לקרב-הדמים, אשר נפל ימים ספורים אחרי הגיעו לארץ, ואשר איש אינו יודע את שמו ונפש חיה לא פקדה את קברו. שמו לא נמצא ברשומות. לבסוף הפנתה אותו קצינה אחת לחלקה בהר הרצל שבה קבורים חללי קרב לטרון "שזוהו לאחרונה". הוא מוצא את הקבר, והשם החקוק באבן הוא "סטשק קרוכמלניק", כשם משפחתו של המספר קודם שעברת את שמו לקרן. אחרי יום העצמאות נכנס המספר לאתר חללי צה"ל של משרד הביטחון, ובין החללים שנקברו כאלמונים ואשר זהותם התבררה לאחרונה מצא את שמו של סטשק. אכן, מסתבר כי סטשק קרוכמלניק נולד בעיירה שבה נולד גם המספר – אוסטרו-לונקה. אף שצירוף זה יש בו מידה של מלודרמטיות, הנה בבחינה נוספת של הטקסט אין המספר מזהה את עצמו בשום מקום כ"צבר", ואף נרמז כי צור-מחצבתו זהה לזה של אותו "גחלייץ". לפנינו חידה בתוך חידה.

כבן הדור, שהתנסה ב"בריגדה" ובקרבות ירושלים בשנת תש"ח, הייתי עד לצירופים כאלה ומוזרים מהם. אך את ליבי משכה לא הנימה המלודרמטית שבסיום, אלא הקשר המרתק שבין סיפור זה לבין גיבורו של "השמיכה" – ספרו הראשון של רובינשטיין, שהוא מחוץ לתחומם של דבריי אלה, ולא אגע בו.

ובכל זאת אגע קלות. בסיפור הקצר "סיפור אחרון וראשון", הנועל את הספר "כניסה נפרדת", חוזרת ומופיעה שמיכה זו. אקדים ואזכיר תמונה חזיונית בספר "השמיכה" – מעין חזרה פרודית על סיפור עלייתו של אליהו הנביא השמימה. בספר מלכים ב, בפרק ב, בתיאור עלייתו של אליהו "בסערה השמים", אנו קוראים על מעשהו הסמלי של אלישע תלמידו: "וירם את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו" וכולי (פסוק יג). ואילו בתיאור עלייתו של מספר "השמיכה", במרכבה הרתומה לארבעה סוסים צהורים, אנו קוראים (בעמ' 170): "ואכן, מהשמים יורדת לה לאיטה שמיכה אפורה... ואז לפתע אני מגלה: אין זו כלל אדרת! זוהי שמיכתי הישנה... [וכאן אדלג למילות הסיום:] פתאום קופצת עלי השמיכה, מכסה את פני ונכרכת על כל גופי – וכך, בתוך חשכת שמיכתי, כרוך בה מכף רגל ועד ראש, אני נרדם."

קולות אפוקליפטיים כאלה מהדהדים גם בכמה מסיפוריו האחרים של רובינשטיין, בעיקר בספר "הים שמעלינו", אך באזכורה החוזר של השמיכה (לכאורה גם אדרת, היורדת מהשמים) בשני ספרים כמפלט אחרון – קולות אלה מגיעים לשיאם כפול-הפנים.

לא כן בשיבה החידתית של "השמיכה" בסיפור ששמו מרמז על כפילות כלשהי – "סיפור אחרון וראשון". המספר בגוף ראשון יחיד הוא אדם ש"בורך בכל". לא השטן הוא שבא להעמידו במבחן ולהשאירו עירום ועריה, "מתגרד בחרס", אלא הגיבור עצמו

הוא שנתקף אימה פנימית, שבעטייה הוא הולך ומתנתק מכל מה שהחיים מציעים, הולך ומסתגר, עד שלא נותר לו (ואני מצטט במקוטע) "אלא לסגת למיטתי... ולהתכסות בשמיכתי כדי להתגונן מפני כל הפגעים וכל האסונות... אך אם יתרחש פיגוע ליד הבית – השמיכה לא תגן עלי".

לא הייתי משתהה על סיפור אפוקליפטי זה אלמלא שמו "סיפור אחרון וראשון" והשמיכה (גם אם אינה אותה אחת ממש) העוברת מספר לספר, ממחנה המעצר בקפריסין ומייסוריו המיניים של גיבור "השמיכה" אל החיים הטובים של גיבור "סיפור אחרון וראשון" – חיים שבנפשו פנימה נהפכים לסיוט חסר מוצא, ואשר אף ש"בתחילה חשתי בנוח מתחת לשמיכה... גיליתי, להוותי – (ש)השמיכה אינה חסינת אש... השמיכה לא תגן עלי". היפוך קיצוני זה במעמדה של השמיכה, ודווקא במילים האחרונות של הסיפור ושל הספר כולו, מעורר תמיהות שקשה ליישבן. אך מכיוון שבשני הספרים נזכר אליהו הנביא, לא נותר אלא לקוות שתשבי יתרן גם קושיות ואיבעיות אלה.

עליי לסיים: לא נגעתי אלא בקצה המזלג בכמה מסיפורי "כניסה נפרדת", על נושאים וסגנונותיהם המגוונים, אשר המספר הצעיר מתמודד איתם בביטחון של זקן ורגיל, בעברית חיה וקולחת, עינו מיטיבה לראות ואוזנו לשמוע. עודני מסרב להאמין שזה הצעיר כבר הגיע לגבורות ועודו הולך ומשביח מספר לספר. הוא שאמר אותו תרבותניק:

זה לא יכול להיות!

